

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

• بطور کلی هر ماهی که فلس داشته باشد حلال است و ماهی بی فلس حرام است.^۱
 • از حیوانات دریایی فقط ماهی‌ای حلال است که در عرف از ماهیان فلس‌دار (دارای پولک) محسوب شود ، ماهیان پولک داری که پولک‌های آنها با چشم معمولی قابل مشاهده است حلال گوشت می‌باشند.^۲

س . چگونگی تشخیص ماهی حلال از حرام را شرح دهید .

ج . ماهی فلس‌دار حلال است و بدون فلس حرام است.^۳

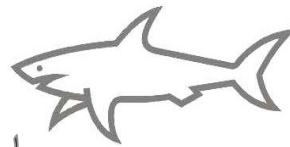
از حیوانات دریایی فقط ماهی فلس‌دار حلال است . پس سایر حیوانات دریایی غیر از ماهی پولک‌دار حرامند ، مثل صدف ، مارماهی ، نرم‌تنان دریایی و ... حتی آنچه همان حیوانات خشکزی حلال گوشت است مثل گاو آبی و اسب آبی . همچنین دوزیستان حرام گوشتند مثل قورباغه ، خرچنگ و لاک پشت . بله پرندگان دریایی حکمشان مثل حکم پرندگان خشکزی است.^۴

۱ . مجمع المسائل آیت الله گلپایگانی ج ۳ ص ۶۳ س ۱ .

۲ . آیت الله سیستانی : الفقه المیسر ص ۲۸۵ م ۶۶۳ ، استفتائات ص ۲۵۴ س ۳۹۶ م ۴ و منهاج الصالحین ج ۳ ص ۲۸۶ .

۳ . استفتائات جدید آیت الله تبریزی ج ۲ ص ۳۹۰ س ۱۶۱۶ .

س . ماهی‌هایی که فلس ندارند و در بازار مسلمین به فروش می‌رسند آیا خوردن و خرید و فروش آن‌ها جایز است ؟

ج . خوردن ماهی بدون فلس و فروش آن برای خوردن جایز نیست.^۵

تعریف فلس

• فلس ، همان پولک‌هایی است که روی پوست ماهی می‌باشد.^۶

س . منظور از فلس و پولک چیست و مقدار و اندازه آن جهت حلیت ماهی چقدر است ؟ آیا فلس‌های ذره بینی و مانند آن که عرفاً به آن فلس نمی‌گویند ، فلس محسوب می‌شود یا خیر ؟

ج . باید با چشم و بدون وسایل ذره بینی دیده شود و در نظر عرف فلس (پولک)^۷ گفته شود.^{۸، ۹}

^۴ . منهاج الصالحین آیت الله خوئی ج ۲ م ۱۶۷۸ . منهاج الصالحین آیت الله سیستانی ج ۳ م ۸۷۷ . تحریرالوسیله ج ۲ کتاب أطمعه و أشربه م ۱ . (با اندکی تصرف) .

^۵ . آیت الله تبریزی استفتائات جدید ج ۱ ص ۴۰۲ س ۱۷۸۳ .

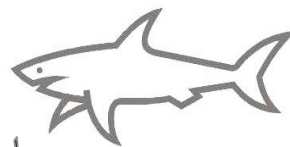
^۶ . بهجت توضیح المسائل مراجع ص ۵۹۰ م ۲۶۱۵ تعلیقه ۱ .

^۷ . به شکل ۱ مراجعه شود .

^۸ . استفتائات جدید آیت الله تبریزی ج ۲ ص ۳۹۰ س ۱۶۱۷ .

^۹ . ماهی حلال آن ماهی است که فلس (پولک) داشته باشد ، فلس **scale** عبارت است از پولک‌های ریز و درشت که در بدن ماهی دیده می‌شود . فلس‌ها صفحات استخوانی هستند که زیر پوست (عمق لایه فوقانی پوست) قرار گرفته‌اند ، در خیلی از گونه‌ها که دارای فلس‌های بزرگ و خشن هستند پوست عملاً وجود ندارد . فلس‌ها با رشد ماهی بزرگ می‌شوند و بر رویشان

ملاک پولک است حتی اندک

• لازم نیست تمام بدن ماهی فلس داشته باشد (ملاک این است که از ماهیان فلس دار محسوب شود) و اگر بعض بدن حتی اطراف دم یا اطراف سر فلس داشته باشد کافی است^{۱۰}.

س . برخی از ماهیها ، تمام بدنشان را فلس (پولک) فرا نگرفته ، آیا خوردنش جایز است ؟

ج . بله جایز است حتی اگر دارای یک فلس باشد^{۱۱}.

س . حکم ماهیانی که تعداد کمی فلس دارند به طوری که همه بدنشان را نمی پوشاند

مانند تنه درختان دوایری متحد مرکز تشکیل می شود که نمودار رشد بدن ماهیان هستند ، از این دوایر جهت تعیین سن ماهیان استفاده می شود . لبه آزاد یک فلس ابتدای فلس بعدی را می پوشاند و شکل های منظم طولی یا عرضی ایجاد می کنند . تعداد فلس ها با رشد ماهی تغییر نمی کنند اما اگر فلسی از دست برود یک فلس جدید جایگزین آن می شود . این عمل قبل از شروع فعالیت باکتری ها و قارچ ها بر روی محل فلس که زخمی شده انجام می گیرد .

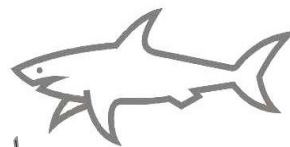
گاه ماهیانی که به هر دلیل دچار صدمه می شوند و تعدادی از فلس های خود را از دست می دهند ، مورد هجوم باکتری ها و قارچ ها قرار گرفته ، بیمار می شوند . شاید فلس ها بهترین مانع در مقابل عوامل فساد گوشت ماهی باشند . پولک ها چون زره مسلحی هستند که ماهی را در برابر نفوذ بسیاری از عوامل خارجی یا ذرات بیماری زا و آلوده موجود در آب حفظ می کنند . ممکن است یکی از علل حرام بودن ماهیان بی فلس عادت به پلید خواری باشد . ماهی های بدون فلس و خرچنگ ها پلید خوارند و از جسد ماهی های دیگر تغذیه می کنند . ماهیان آب شیرین ایران ص ۴ و ۵ ص ۱۴ و ۱۵ . اولین دانشگاه و آخرین پیامبر ج ۸ ص ۱۱۸

^{۱۰} . مجمع المسائل آیت الله گلپایگانی ج ۳ ص ۶۳ س ۱ . الفقه المیسر آیت الله سیستانی ص ۲۸۵ م ۶۶۴ . استفتانات آیت الله

سیستانی ۲۵۴ س ۳۹۶ م ۴ .

^{۱۱} . آیت الله سیستانی الفتاوی المیسرة ص ۲۹۰ .

بلکه گاهی تعداد فلس موجود بر بدن بعضی از انواع ماهی‌ها از یک عدد تجاوز نمی‌کند، چیست؟

ج. برای حلیت ماهی، وجود یک فلس هم در آن کافی است، چه در اصل خلقت تک فلسی باشد چه فلس‌ها در اثر سست بودن و تماس با اشیاء اطراف، از بدن ماهی جدا شده باشند^{۱۲}.

بقاء پولک ملاک نیست

• همچنین است حکم^{۱۳} اگر ماهی در اصل پولک‌دار باشد لکن پولک‌های آن به علت عارضه‌ای مثل سست بودن پولک‌ها با برخورد آن‌ها با تور ماهی‌گیری و اشیاء دیگر، از بدن ماهی جدا شده و ریخته باشد مانند...^{۱۴}.^{۱۵}

• و لازم نیست (فلس) همیشه در بدن ماهی باشد و اگر بدانند فلس دارد لکن خودش را به چیزی می‌ساید و فلسش می‌ریزد، حلال است، یا ماهیانی که فلسشان سست است و در دام می‌ریزد حلال‌اند^{۱۶}.

^{۱۲}. آیت الله خوئی، المسائل الشرعیة ج ۲ ص ۲۶۶ س ۵.

^{۱۳}. حلال است.

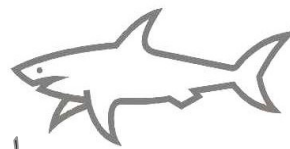
^{۱۴}. فیحل الكنتع والرئیثا والبزّ والبئی والشبوط والقطن والطبرانی والإبلامی و یلحق بها الإربیان.

منهاج الصالحین ج ۳ ص ۲۸۶ م ۸۷۸

^{۱۵}. آیت الله سیستانی: استفتانات ص ۲۵۴ س ۳۹۶ م ۴. منهاج الصالحین ج ۳ ص ۲۸۶ م ۸۷۸.

^{۱۶}. مجمع المسائل آیت الله گلپایگانی ج ۳ ص ۶۳ س ۱.

• ماهی که در اصل و ابتدا فلس داشته ولی بعد به علتی زائل شده ، هم حلال است و هم پاک ، به شرطی که از درون آب یا خارج آب زنده گرفته شود^{۱۷}.

انواع ماهیان

ماهیان آب شیرین سراسر جهان به دو دسته^{۱۸} تقسیم می شوند :

الف . **ماهیان غضروفی** : که اسکلتشان از غضروف ساخته شده است و شامل رده ماهیان دهان گردان می شوند . این ماهیان ، بسیار ابتدائی بوده و شباهت بسیار کمی با ماهی های واقعی دارند .

ب . **ماهیان استخوانی** : که شامل دو رده بزرگ می شوند :

۱. ماهیان استخوانی ، غضروفی ۲ . ماهیان استخوانی حقیقی (که دارای اسکلت کاملاً استخوانی اند) .

اکثر قریب به اتفاق ماهیان آب شیرین ایران به رده ماهیان استخوانی تعلق دارند^{۱۹}.

انواع فلس (پولک)

به طور کلی چهار نوع فلس در میان ماهیان مختلف می توان یافت :

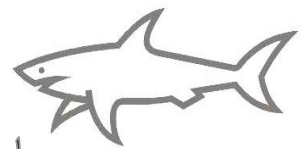
الف . فلس دایره ای و مدور **Cycloid** : مثل فلس های کپور ماهیان که دارای

^{۱۷} . آیت الله سیستانی الفقه المیسر ص ۲۸۴ و ۲۸۵ م ۶۵۸ و ۶۶۳ ، المسائل المنتخبة آیت الله سیستانی ص ۴۳۳ م ۱۲۱۳ .

^{۱۸} . بنابر تقسیم بندی جدید نه قدیم .

^{۱۹} . ماهیان آب شیرین ص ۹۳ و ۱۲۱ .

لبه‌های صاف و نرمند .

ب. فلس شانه‌ای **Ctenoid** : مثل فلس‌های سوف ماهیان که دارای دانه‌های ظریف شانه مانند هستند .

ج. فلس لوزی **Ganoid** : مثل فلس‌های تاس ماهیان .

د. فلس صفحه‌ای **Placoid** : که آن‌ها را شبه پولک هم می‌نامند مثل فلس‌های کوسه ماهیان^{۲۰، ۲۱}

معرفی دو اصطلاح

فیله **Fillet** : یک قطعه گوشت برش خورده استخوان دار یا بدون استخوان .

استیک **Steak** : یک قطعه گوشت خالص و بدون استخوان بسته بندی شده جهت کباب کردن یا سرخ کردن .

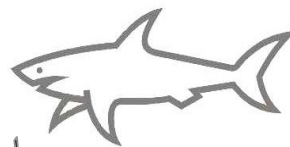
ماهی فروشان شهر مشهد ، کوسه را به نام فیله گوشتی به مشتریان عرضه می‌کنند و بعضی از ماهی فروشان ، کوسه را با نام مستعار فیله کولی **Fillet Cooly** به مردم می‌فروشند .

استیک جنوب که در ماهی‌فروشی‌های شهر مشهد به فروش می‌رسد همان گوشت

^{۲۰} . ماهیان آب شیرین ص ۱۵ و ۱۶ . ماهیان آب شیرین ایران ص ۵ .

^{۲۱} . به شکل ۲ مراجعه شود .

خالص و بدون استخوان کوسه است که بسته بندی شده است^{۲۲}.

تحقیقی پیرامون کوسه ماهیان Sword Fishes

پوست کوسه ماهی به طور یکنواخت بوسیله ردیف‌های رسوبی از شبه پولک‌های کوچک پلاکوئید **Placoid** پوشیده شده است. هر یک از شبه پولک‌ها دارای یک خار متوجه به عقب می‌باشد که از مینا درست شده است و یک صفحه قاعده‌ای از جنس عاج دارد.

این فلس‌ها یعنی پلاکوئیدها میکروسکوپی هستند نه ماکروسکوپی و با چشم معمولی دیده نمی‌شوند.

فلس‌های میکروسکوپی

• ماهیانی که پولک‌هایشان میکروسکوپی است و با چشم معمولی و غیر مسلح قابل مشاهده نیست مثل کوسه ماهی حرام گوشت هستند و خوردن آن‌ها حرام است^{۲۳}.

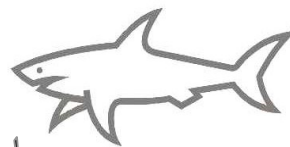
س . ماهی‌ای که به نظر متخصصین فلس دارد ولی فلس‌های آن میکروسکوپی (ذره بینی) است نه ماکروسکوپی و با چشم غیر مسلح دیده نمی‌شود چه حکمی دارد؟ آیا برای حلیت ماهی کافی است یا نه؟

آیت الله سیستانی: حلیت آن مشکل است، لازم است احتیاط شود.

^{۲۲} . جمعی از ماهی فروشان شهر مشهد

^{۲۳} . آیت الله سیستانی استفتانات ص ۲۵۵ س ۳۹۶ م ۵ .

مقام معظم رهبری : اگر فلس دارد حلال است هرچند خیلی ریز باشد و با چشم غیر مسلح دیده نشود .

آیت الله فاضل لنکرانی : خیر ، برای حلیت کافی نیست .

آیت الله مکارم شیرازی : کافی نیست^{۲۴} .

آیت الله تبریزی : کافی نیست و باید عرفاً فلس داشته باشد و چنانچه ثابت بشود که جنس آن فلس دار است حلال است^{۲۵} .

مرحوم امام : ملاک ، وجود فلس است در ماهی ، اگر اصل فلس داشتن ثابت شود ، آن ماهی حلال است و دیده شدن با چشم مسلح یا غیر مسلح مدخلیتی در حکم ندارد^{۲۶} .

س . اگر فلس برخی از ماهیها با چشم معمولی دیده نشود و لیکن با چشم مسلح دیده شود ، حکم صیدشان چیست ؟

ج . باید عرفاً فلس دار باشد^{۲۷} .

کوسه ماهی

س . با توجه به تحقیقاتی که وجود فلس در کوسه ماهی را تأیید می کند (با استفاده

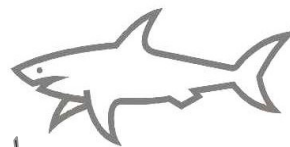
^{۲۴} . استفتاء خصوصی از مراجع عظام تقلید .

^{۲۵} . استفتائات جدید ج ۲ ص ۳۹۲ س ۱۶۲۴ .

^{۲۶} . تماس تلفنی با آیت الله غدیری از اصحاب استفتاء مرحوم امام شهر قم .

^{۲۷} . هزار و یک مسأله ی فقهی آیت الله نوری همدانی ج ۱ ص ۲۴۷ س ۸۴۵ .

از چشم مسلح (، استفاده غذایی از این نوع آبزی چگونه است و آیا کشف فلس حتی با چشم مسلح برای حلیت آبزیان کافی است؟

ج . فلس باید با چشم معمولی دیده شود^{۲۸}.

س . آیا فروش گوشت کوسه جایز است و حلال می باشد یا نه؟

ج . کوسه حرام گوشت است و ...^{۲۹}.

س . آیا خوردن کوسه ماهی جایز است؟

ج : ماهی فلس دار حلال است ، و باید احراز شود که فلس دارد و غیر آن حرام است^{۳۰}.

س . ماهیانی در دریا وجود دارد از جمله کوسه ماهی که آن را صید می کنند و گوشت آن ها را مصرف می نمایند ، بدن آن ها پولک دارد ولی با چشم غیرمسلح دیده نمی شود ، حکم شرعی این گونه ماهیان چیست؟

ج . پولک باید با چشم عادی دیده شود^{۳۱}.

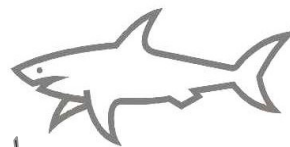
^{۲۸} . آیت الله اراکی مجموعه استفتائات ص ۱۷۷ س ۲.

^{۲۹} . آیت الله صافی گلپایگانی جامع الأحکام ج ۲ ص ۲۰۲۹.

^{۳۰} . آیت الله تبریزی استفتائات جدید ج ۱ ص ۴۰۳ س ۱۷۸۶.

^{۳۱} . آیت الله مکارم شیرازی استفتائات جدید ج ۲ س ۱۲۲۱.

س . آگاهان می گویند : کوسه ماهی ها هم مانند ماهیان دیگر دارای فلس و قشراند که با دست کشیدن روی پوست آنها محسوس است و از انواع ماهیان غضروفی^{۳۲} است ، آیا می توان به نظر متخصصان اکتفاء کرد یا آن که کوسه ماهی حکم خاص^{۳۳} دارد ؟

آیت الله تبریزی : چیزی که در نظر متخصصین فلس می باشد ولی در عرف به آن فلس نگویند ، شرعاً اعتباری ندارد^{۳۳} .

آیت الله مکارم شیرازی : اگر در نظر عرف ، فلس دارد حلال است و تفاوتی میان ماهیان نیست^{۳۴} .

س . آیا کوسه ماهی ها حلال گوشت می باشند ؟

ج . اگر به تصدیق اهل اطلاع دارای فلس باشند حلالند و الا حرام می باشند^{۳۵} .

س . ماهیانی که در دریا وجود دارد ، از جمله کوسه ماهی ، که آنها را صید می کنند و گوشت آنها را مصرف می نمایند ، بدن آنها پولک (فلس) دارد ، ولی با چشم غیر مسلح دیده نمی شود . حکم شرعی این گونه ماهیان چیست ؟

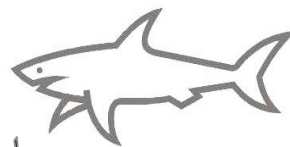
^{۳۲} . بنا بر رده بندی قدیم

^{۳۳} . استفتائات جدید ج ۱ ص ۴۰۳ س ۱۷۸۵ .

^{۳۴} . استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی ج ۱ ص ۲۸۲ س ۹۸۷ .

^{۳۵} . آیت الله مکارم شیرازی استفتائات جدید ج ۱ ص ۲۸۶ س ۹۹۸ .

ج . پولک باید با چشم عادی دیده شود^{۳۶}.

تحقیق پیرامون ماهیان خاویاری^{۳۷}

خانواده تاس ماهیان از رده ماهیان استخوانی غضروفی ، هستند . آنها را ماهیان خاویار **Caviar Fishes** نیز می نامند و از پر ارزشترین ماهیان شیلاتی هستند . ماهیان این رده در دسته بندی قدیم به ماهیان غضروفی معروف بودند ولی تحقیقات نشان داده اند که اسکلت آنها بیشتر شامل سلول های استخوانی است و سلول های غضروفی نسبت کمتری را دارا هستند ، بنابراین رده آنها را ماهیان استخوانی غضروفی نامیده و در دسته ماهیان استخوانی قرار می گیرند . بدن تاس ماهیان ، کوسه مانند و از پنج ردیف صفحات استخوانی مخصوص و برجسته پوشیده شده است : یک ردیف آنها در ناحیه پشت ، دو ردیف در پهلوها و دو ردیف نیز زیر شکم قرار گرفته است . این صفحات استخوانی ، فلس و پولک نیستند . (دقت کنید) .

انواع ماهیان خاویار

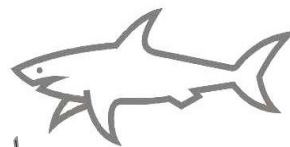
الف . آزون برون ، ماهی پوزه دراز .

ب . قره برون ، ماهی پوزه سیاه (خاویار آن در دنیا از مرغوبیت خاصی برخوردار

^{۳۶} . استفتانات جدید آیت الله مکارم شیرازی ج ۲ ص ۴۱۵ س ۱۲۲۱ .

^{۳۷} . خاویار : تخم ماهی ، و به ماهی که دارای خاویار است می گویند ماهی خاویاری .

است) .

ج . شیپ ، ماهی شکم برهنه .

د . فیل ماهی (که بزرگترین و با شکوه‌ترین ماهی آب شیرین ایران است ، طول آن به پنج متر و وزنش به هزار تا هزار و پانصد کیلو می‌رسد) .
از فیل ماهیان بزرگ ، بیش از صد کیلوگرم خاویار بدست می‌آید^{۳۸} .

حکم ماهیان خاویاری

س . آیا خوردن ماهی ازون برون ، تاس ماهی و کلیه ماهی‌های خاویاردار حلال است یا نه ؟

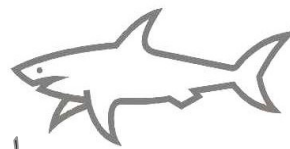
ج . به طور کلی هر ماهی که فلس داشته باشد حلال است و ماهی بی فلس حرام است . لازم نیست تمام بدن ماهی فلس داشته باشد و اگر بعضی بدن حتی اطراف دم یا اطراف سر فلس داشته باشد کافی است . و لازم نیست فلس همیشه در بدن ماهی باشد و اگر بدانند فلس دارد لیکن خودش را به چیزی می‌ساید و فلسش می‌ریزد حلال است ، یا ماهیانی که فلسشان سست است و در دام می‌ریزد حلال اند . تشخیص این- که ماهیان خاویاری فلس دارند یا نه با خود اشخاص است^{۳۹} .

س . ماهی ازون برون و فیل ماهی و تاس ماهی از جهت حلیت و حرمت و فلس دار

^{۳۸} . ماهیان آب شیرین ص ۱۰۷ ، ۱۱۷ ، ۱۲۰ و ۱۲۱ .

^{۳۹} . آیت الله گلپایگانی مجمع المسائل ج ۳ ص ۶۳ س ۱ .

بودن و نبودن محلّ گفتگو و نظریّات مختلف واقع شده و برای ما نیز فلس دار بودن و نبودن آنها مشخص نیست ، لطفاً بفرمایید تکلیف ما در این موارد چیست ؟

ج . در صورتی که دو شاهد عادل اهل خبره شهادت دهند که ماهی فلس دار است ، برای اشخاصی که نمی دانند فلس دار است یا نه محکوم به حلیّت است و برای آن که می داند فلس ندارد محکوم به حرمت می باشد^{۴۰}.

س . گرفتن ماهی خاویار چه حکمی دارد ؟ ...

ج . اگر فلس ندارد ، حرام است^{۴۱}.

تذکر

در بعضی کتب علمی چنین آمده است : ماهیان خاویار در قسمت بالایی ساقه دمی دارای تعدادی فلس از نوع فلس های لوزی **Ganoid** هستند . ما تحقیق پیرامون فلس دار بودن یا بی فلس بودن ماهیان خاویاری و صحّت این قول علمی (ماهیان خاویار فلس هایی از نوع لوزی شکل دارند) و همچنین میکروسکپی یا ماکروسکپی بودن این فلس ها را به عهده خوانندگان عزیز و اهل عرف واگذار می کنیم^{۴۲}.

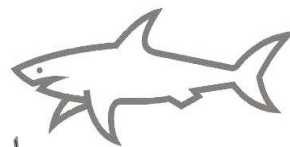
^{۴۰} . آیت الله گلپایگانی مجمع المسائل ج ۳ ص ۶۴ س ۵ .

^{۴۱} . آیت الله بهجت استفتانات ج ۴ ص ۳۷۰ س ۵۸۶۹ .

^{۴۲} . ماهیان آب شیرین ص ۱۰۷ . یعنی بعد از تحقیق اگر ثابت شود که این گونه ماهیان فلس دارند و با چشم عادی (غیر مسلح)

دیده می شود ، هم ماهی و هم تخم آن حلال است . و اگر از ماهیانی است که فلس و پولک ندارد ، هم ماهی و هم تخم آن

حکم خاویار

- خاویار (تخم ماهی **Fish spawn**) تابع خود ماهی است ، پس تخم ماهی حلال ، حلال است هر چند نرم باشد و تخم ماهی حرام ، حرام است هر چند خشن باشد^{۴۳} .
- تخم حیوانات دریایی حلال ، حلال و تخم حیوانات دریایی حرام ، حرام است^{۴۴} .
- خوردن خاویار در صورتی که از ماهیانی است که پولک ندارند یا پولک‌های آنها میکروسکوپی است جایز نیست و خاویار ماهی حلال ، حلال است^{۴۵} .

س . آیا خوردن خاویار همه گونه‌های ماهیان ، حلال است ؟

ج . تخم ماهی تابع خود ماهی است^{۴۶} .

س . خوردن خاویار ماهی فلس‌دار چگونه است ؟

ج . حلال است^{۴۷} .

حرام می‌باشد . و اگر از ماهیانی است که فلس دارد لکن فلس‌های آن با سایر ماهیان فلس‌دار متفاوت است یا فلس‌های آن با چشم عادی دیده نمی‌شود و با میکروسکوپ باید آن را مشاهده نمود ، در این صورت بنا به فتوای اکثر مراجع عظام تقلید ، هم ماهی و هم تخم آن حرام است .

^{۴۳} . الفقه المیسر آیت الله سیستانی ص ۲۸۹ م ۶۸۱ . منهاج الصالحین آیت الله سیستانی ج ۳ ص ۲۸۶ م ۸۸۰ . منهاج الصالحین

آیه الله خوئی ج ۲ م ۱۶۸۰ ، وسیلة النجاة آیت الله گلپایگانی ج ۲ ص ۲۴۳ م ۴ . تحریر الوسیله امام ج ۲ ص ۱۴۲ م ۴ .

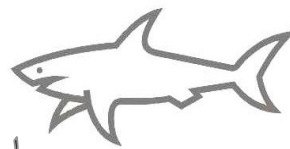
^{۴۴} . آیت الله فاضل لنکرانی توضیح المسائل مراجع ص ۵۹۵ م ۲۷۵۴ .

^{۴۵} . آیت الله سیستانی استفتائات ص ۲۵۵ س ۳۹۶ م ۱۱ .

^{۴۶} . آیت الله تبریزی استفتائات جدید ج ۱ ص ۴۰۱ س ۱۷۷۵ .

^{۴۷} . آیت الله صافی گلپایگانی جامع الأحکام ج ۲ س ۲۰۳۳ .

س . خوردن خاویاری که در بلاد اسلامی فروخته می‌شود و معلوم نیست از ماهی حلال گوشت استحصال شده جایز است ؟

ج . خریدن و خوردن خاویار معروف جایز نیست و دادن آن به کفار و گرفتن پول از آنان به عنوان استفاده مانعی ندارد^{۴۸}.

شک در خاویار

• هر گاه مشتبه شود که خاویار (تخم ماهی) حلال است یا حرام ، ناگزیر باید از آن اجتناب کند^{۴۹}.

احکام کنسرو ماهی

س . کنسرو ماهی‌هایی (تن ماهی) که از کشورهای غیر اسلامی وارد می‌شود ، خوردن آن‌ها چه حکمی دارد ؟

ج . چنانچه اطمینان پیدا کند زنده از آب گرفته شده و دارای پولک بوده ، خوردن آن مانعی ندارد^{۵۰}.

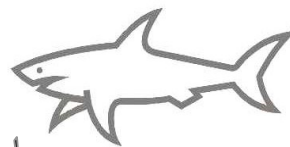
س : کنسروهای ماهی که در بازار مسلمین به فروش می‌رسد و مشکوک الفلَس است ، خریدن و خوردن آن چه حکمی دارد ؟ آیا فرقی بین فروشنده شیعه مذهب و سنی

^{۴۸} . استفتائات جدید آیت الله تبریزی ج ۲ ص ۳۹۲ س ۱۶۲۲ .

^{۴۹} . آیت الله سیستانی : الفقه المیسّر ص ۲۸۹ م ۶۸۱ و منهاج الصالحین ج ۳ ص ۲۸۶ م ۸۸۰ .

^{۵۰} . استفتائات جدید آیت الله تبریزی ج ۲ ص ۳۹۳ س ۱۶۲۹ .

وجود دارد یا نه؟ (با توجه به این که بعضی از فرق اهل سنت ماهی بدون فلس را حلال می دانند) .

آیت الله تبریزی : خوردن آن مانعی ندارد .

مقام معظم رهبری : حلال است و فرق نمی کند .

آیت الله مکارم شیرازی : آنچه در بازار مسلمین فروخته شود حلال است .

آیت الله سیستانی : کنسروهایی که در بازار شیعه فروخته می شود چنانچه احتمال داده شود که از ماهی فلس دار است حلال است مگر آن که از بلاد کفر یا بلاد غیر شیعه وارد شود و احتمال داده نشود که بازار شیعه در ارتباط با آنها تحقیق کرده باشد^{۵۱} .

س . کنسروهای ماهی که در بازار مسلمین (شیعه) به فروش می رسد و مشکوک الفلوس است ، خرید و خوردن آن چه حکمی دارد؟

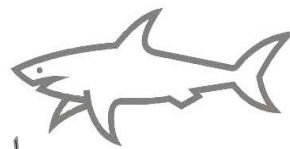
ج . اشکال نخواهد داشت^{۵۲} .

س : کنسروهایی که در خارج بسته بندی شود و در ایران به فروش می رسد ، آیا خوردن آنها حلال است؟

^{۵۱} . استفتاء خصوصی از مراجع تقلید . استفتانات جدید آیت الله تبریزی ج ۲ ص ۳۹۳ س ۱۶۲۶ .

^{۵۲} . آیت الله فاضل لنکرانی استفتاء خصوصی .

ج : خوردن کنسروهایی که مواد گوشتی دارند از کشورهای غیر اسلامی وارد می-

شوند جایز نیست ، مگر این که احراز شود به طریقه شرعیه تذکیه شده است^{۵۳}.

س : کنسرو ماهی ، گوشت گوسفند یا گاو که در خارج بسته بندی شده و در ایران

به فروش می رسد ، خوردن آن چه صورت دارد ؟

ج : چنانچه فروشنده مسلمان باشد و بگوید تحقیق کرده ایم گوشت مذکّی است ، و

احتمال صدق باشد ، مانعی ندارد^{۵۴}.

س : استفاده از سوسیس ، کنسروها و مواد غذایی ، که از کشورهای خارجی وارد

می شود ، چه صورت دارد ؟

ج : مواد گوشتی که از کشورهای خارجی غیر مسلمان آورده می شود حرام است^{۵۵}.

حکم شک در پولک

• چنانچه در مورد ماهی ای شک شود که از ماهیان پولک دار است یا از ماهیان

بدون پولک ، حکم ماهیان بدون پولک را دارد ، بنابراین اگر صیادی ، ماهی ای را از

دریا صید کند و شک نماید ماهی مذکور پولک دار بوده و حلال گوشت است یا

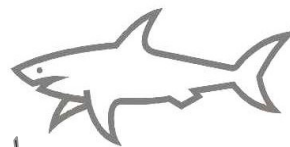
بدون پولک بوده و حرام گوشت است چنین ماهی ، حکم ماهیان بدون پولک را دارد

^{۵۳} . آیت الله تبریزی استفتائات جدید ج ۱ ص ۴۰۳ س ۱۷۸۷ .

^{۵۴} . آیت الله تبریزی استفتائات جدید ج ۱ ص ۴۰۳ س ۱۷۸۸ .

^{۵۵} . آیت الله مکارم شیرازی استفتائات جدید ج ۳ ص ۳۰۲ س ۸۰۱ .

و حرام گوشت محسوب می شود^{۵۶}.

س . زمانی که شک شود در وجود فلس در ماهی و عدم وجودش ، آن ماهی چه حکمی دارد ؟

آیت الله مکارم شیرازی : خوردن آن اشکال دارد .

آیت الله فاضل لنکرانی : محکوم به حرمت است .

مقام معظم رهبری : حلال است .

آیت الله سیستانی : بدون احراز وجود فلس خوردن آن جایز نیست .

آیت الله تبریزی : باید احراز شود که فلس دارد و گرنه خوردنش جایز نیست ، مگر این که مشکوک ، در بازار مسلمین فروخته شود^{۵۷} .

• زمانی که شک شود ماهی ، فلس دار است یا بی فلس ، بنا را بر فلس دار بودن می گذاریم و آن ماهی محکوم به حلیت است . . .^{۵۸}

• زمانی که شک شود ماهی ، فلس دار است یا بی فلس ، بنا را بر فلس نداشتن می گذاریم و آن ماهی محکوم به حرمت است . . .^{۵۹}

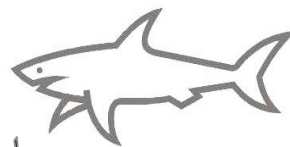
^{۵۶} . آیت الله سیستانی استفتائات ص ۲۵۵ س ۳۹۶ م ۶ .

^{۵۷} . استفتاء خصوصی از مراجع تقلید . استفتائات جدید آیت الله تبریزی ج ۲ ص ۳۹۲ س ۱۶۲۵ .

^{۵۸} . استفتاءات امام قدس سره ج ۲ ص ۵۰۲ س ۲۱ . مجمع المسائل آیت الله گلپایگانی ج ۳ ص ۶۳ س ۳ . استفتاء خصوصی رهبری

^{۵۹} . منهاج الصالحین آیت الله خوئی ج ۲ م ۱۶۷۸ . منهاج الصالحین آیت الله سیستانی ج ۳ م ۸۷۸ .

فتوای تفصیلی آیت الله سیستانی

ماهی مرده‌ای که معلوم نیست در اصل خلقتش پولک داشته باشد یا اگر معلوم است در اصل خلقتش پولک دارد ولی معلوم نیست که پولک‌ها با چشم معمولی قابل مشاهده است یا پولک‌ها میکروسکوپی بوده و با چشم معمولی قابل مشاهده نیست :

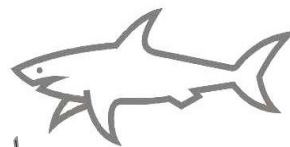
اول : مسلمان مذکور از جمله کسانی است که معتقدند ماهی بدون پولک حلال است یا ماهی پولک داری که پولک‌هایش با چشم معمولی دیده نمی‌شود حلال است ، در این صورت خوردن آن ماهی یا کنسرو آن بنا بر احتیاط واجب جایز نیست .

دوم : مسلمان مذکور از جمله کسانی است که معتقدند ماهی بدون پولک یا ماهی پولک داری که پولک‌های آن با چشم معمولی دیده نمی‌شود حرام است ، در این صورت خوردن آن ماهی یا کنسرو آن جایز است .

سوم : مسلمان مذکور معلوم نیست از جمله گروه اول است یا گروه دوم و مجهول الحال است ولی احتمال عقلایی داده می‌شود از جمله کسانی باشد که معتقدند ماهی بدون پولک یا ماهی پولک داری که پولک‌های آن با چشم معمولی دیده نمی‌شود حرام است . در این صورت نیز خوردن آن ماهی یا کنسرو آن جایز است .

البته در صورت دوم و سوم اگر احراز شود که مسلمان مذکور ماهی را از مسلمان دیگری خریده که او قائل به حلیت چنین ماهیانی است و در زمینه پولک دار بودن ماهی هم تحقیق نکرده است ، خوردن آن ماهی یا کنسرو حکم صورت اول را دارد .

و اما اگر عرضه کننده ماهی مذکور کافر باشد خوردن آن ماهی یا کنسرو آن جایز نیست هر چند بگوید ماهی پولک دار است مگر آن که از گفته او یقین یا اطمینان حاصل شود که ماهی مذکور پولک‌هایی دارد که با چشم معمولی قابل مشاهده است و زنده از آب گرفته شده یا ... همچنین است حکم اگر عرضه کننده ماهی یا کنسرو مذکور مسلمان باشد ولی آن مسلمان ماهی یا کنسرو را از کافر خریده باشد و معلوم است که در زمینه پولک دار بودن و تذکیر آن تحقیق نکرده است.^{۶۰}

شک در صید

• ماهی مرده‌ای که معلوم نیست آن را زنده از آب گرفته‌اند یا مرده :

چنانچه در دست مسلمان باشد حلال است.^{۶۱}

چنانچه در دست مسلمان باشد و در آن تصرفی می‌کند که دلیل بر حلال بودن آن است مانند ...^{۶۲}؛ حلال است ولی اگر در آن تصرف مناسب با تذکیر که دلیل بر حلال بودن آن است نمی‌کند مثل ...^{۶۳} در این صورت حکم به حلال بودن آن ماهی

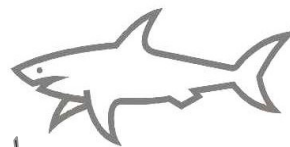
^{۶۰}. آیت الله سیستانی استفتائات ص ۲۵۶ و ۲۵۷ م ۱۴ .

^{۶۱}. رساله توضیح المسائل مراجع ج ۲ صید ماهی ص ۵۹۱ م ۲۶۱۸ .

^{۶۲}. مانند این که ماهی فروش ماهی مذکور یا کنسرو آن را برای خوردن عرضه می‌کند یا میزبان آن را در نزد میهمان برای خوردن قرار می‌دهد .

^{۶۳}. مثل این که آن را برای تغذیه حیوانات عرضه می‌کند یا معلوم نیست که آن را برای خوردن انسان عرضه می‌کند یا خوردن

نمی شود^{۶۴}.

• و اگر در دست کافر باشد ، اگر چه بگوید آن را زنده گرفته ام ، حرام می باشد مگر

آن که ...^{۶۵}

• چنانچه از ممالک غیر اسلامی آورده باشند حرام است . . . اگر انسان بداند که

ماهی از ممالک غیراسلامی بدون تحقیق وارد بازار مسلمانان یا سرزمین اسلامی

شده ، حرام می باشد^{۶۶}.

خوردن ماهی زنده

مرحوم امام و آیات عظام اراکس و فاضل لنکرانی : خوردن ماهی زنده اشکال ندارد .

آیت الله سیستانی : خوردن ماهی زنده جایز است .

آیات عظام خوئی و تبریزی : خوردن ماهی زنده جایز است . و اولی خودداری کردن

است .

آیات عظام گلپایگانی و صافی گلپایگانی : بنا بر احتیاط باید از خوردن ماهی

زنده خودداری کرد ، هر چند حلیت آن بعد از گرفتن بعید نیست .

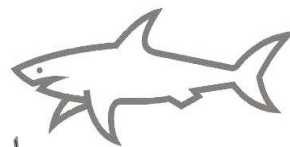
آیت الله بهجت : خوردن ماهی زنده بنا بر احتیاط جایز نیست .

^{۶۴} . آیت الله سیستانی ص ۲۵۶ س ۳۹۶ م ۱۳ .

^{۶۵} . توضیح المسائل مراجع ج ۲ م ۲۶۱۸ . استفتانات آیت الله سیستانی ص ۲۵۶ س ۳۹۶ م ۱۳ .

^{۶۶} . زنجانی توضیح المسائل مراجع ج ۲ م ۲۶۱۸ تعلیقه ۱ .

آیت الله مکارم شیرازی : خوردن ماهی های کوچک زنده اشکال دارد ، مگر برای درمان در مقام ضرورت^{۶۷}.

قطعه جدا شده از ماهی

• اگر بعد گرفتن ماهی از آب ، تکه ای از آن را جدا سازند و بقیه آن زنده به آب بازگردد ، آن تکه حلال است چه الباقی ماهی که به آب بازگشته زنده بماند یا بمیرد لکن احتیاط مستحب است که از آن تکه اجتناب شود^{۶۸}.

• اگر ماهی را بیرون آب دو قسمت کنند و یک قسمت از آن در حالی که زنده است در آب بیفتد ، خوردن قسمتی را که بیرون آب مانده : اشکال ندارد^{۶۹}.

اشکال دارد^{۷۰}.

خوردن قسمتی را که بیرون آب مانده جایز است^{۷۱}.

احتیاط واجب قسمتی را که بیرون آب مانده نباید خورد^{۷۲}.

^{۶۷} . رساله توضیح المسائل مراجع ج ۲ صید ماهی ص ۵۹۲ م ۲۶۱۹ . استفتائات آیت الله سیستانی ص ۲۵۵ س ۳۹۶ م ۱۰

^{۶۸} . آیت الله سیستانی : المسائل المنتخبة ص ۴۳۴ م ۱۲۱۸ و استفتائات ص ۲۵۵ س ۳۹۶ م ۱۰ .

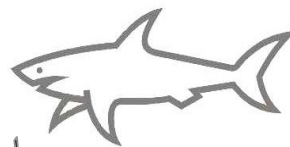
^{۶۹} . رساله توضیح المسائل مراجع ج ۲ صید ماهی ص ۵۹۲ و ۵۹۳ م ۲۶۲۱ .

^{۷۰} . آیت الله مکارم شیرازی

^{۷۱} . آیات عظام : خویی ، تبریزی و سیستانی ،

^{۷۲} . آیات عظام گلپایگانی و صافی گلپایگانی .

بنابر احتیاط قسمتی را که بیرون آب مانده ، نباید خورد^{۷۳}.

و احتیاط مستحب آن است که از خوردن آن خودداری کنند^{۷۴} .^{۷۵}

س . در استان فراه افغانستان مردم بعد از صید ماهی ، سر آن را جدا کرده و بدنش را می‌خورند ، اخیراً متوجه شدیم که سرها بعد از جدا شدن زنده‌اند و دهان ماهی‌ها باز و بسته می‌شود ، آیا خوردن چنین ماهی‌هایی جایز است با این‌که هنوز سر آن‌ها زنده است ؟

ج . اشکالی ندارد^{۷۶}.

زنده کباب کردن یا تکه کردن ماهی

- اگر ماهی زنده را بریان کنند ، یا در بیرون آب پیش از جان دادن بکشند ، خوردنش جایز است ولی اجتناب از آن بهتر است^{۷۷}.
- خوردن آن اشکال ندارد^{۷۸}.
- اگر ماهی زنده را بریان کنند ، یا در بیرون آب پیش از جان دادن بکشند ، خوردن آن :

^{۷۳} . آیت الله زنجانی .

^{۷۴} . آیات عظام خویی و تبریزی .

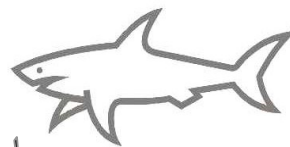
^{۷۵} . رساله توضیح المسائل مراجع ج ۲ صید ماهی ص ۵۹۲ و ۵۹۳ م ۲۶۲۱ .

^{۷۶} . آیت الله مکارم شیرازی استفتائات جدید ج ۱ ص ۲۸۲ س ۹۸۹ .

^{۷۷} . آیت الله سیستانی : الفقه المیسر ص ۲۸۹ م ۶۸۲ و المسائل‌المنتخبه ص ۴۳۴ م ۱۲۱۷ و استفتائات ص ۲۵۵ س ۳۹۶ م ۱۰ .

^{۷۸} . آیت الله نوری همدانی هزار و یک مسأله فقهی ج ۱ ص ۲۵۳ س ۸۷۶ .

• اشکال ندارد.^{۷۹}

• خوردنش جایز است.^{۸۰}

• اولی آن است که از خوردن آن خودداری کنند.^{۸۱}

• احتیاط آن است که از خوردن آن خودداری نمایند اگرچه حلیت آن بعید نیست.^{۸۲}

• خوردنش جایز است ولی بهتر است آن را نخورند.^{۸۳، ۸۴}

س . هرگاه شخص مسلمنی ماهی را از آب بگیرد و قبل از مردن آن را قطعه قطعه

کند به طوری که موت آن مستند به تقطیع باشد ، آیا خوردن آن ماهی حلال است یا

خیر؟

ج . حلیت خوردن آن محل اشکال است ، بلکه بعید نیست حرمت^{۸۵}.

خرچنگ ، صدف ، نهنگ و قورباغه

خوردن خرچنگ جایز نیست و فروختن آن نیز برای خوردن جایز نیست . . .^{۸۶}

^{۷۹} . رساله توضیح المسائل مراجع ج ۲ صید ماهی ص ۵۹۲ م ۲۶۲۰ .

^{۸۰} . آیات عظام خویی ، تبریزی و سیستانی .

^{۸۱} . آیات عظام خویی ، تبریزی

^{۸۲} . آیات عظام گلپایگانی و صافی گلپایگانی .

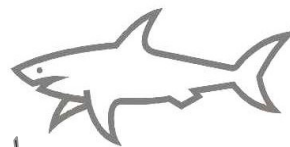
^{۸۳} . آیت الله زنجانی .

^{۸۴} . رساله توضیح المسائل مراجع ج ۲ صید ماهی ص ۵۹۲ م ۲۶۲۰ .

^{۸۵} . آیت الله بروجردی استفتائات ج ۲ ص ۳۹۹ س ۲۶ .

^{۸۶} . آیت الله صافی گلپایگانی جامع الاحکام ج ۲ ص ۳۱۷ .

از حیوانات دریایی ، فقط ماهی فلس دار حلال است . . . و ماهی بی فلس حرام است ، چنانچه سایر حیوانات آبی از قبیل نهنگ و خرچنگ و قورباغه و امثال اینها نیز حرام می باشند^{۸۷}.

س . خوردن ماهی های غضروفی و خاویاری و میگو و کوسه ماهی و خرچنگ و گوشت صدف و قورباغه و مارماهی و خاویار چگونه است ؟

ج . میزان در حلیت ماهی داشتن فلس است و میگو حلال است و غیر این دو حلال نیست^{۸۸}.

س . خرید و فروش و استفاده از گوشت خرچنگ چه حکمی دارد ؟

ج . جایز نیست ؛ ولی فروختن آن به غیر مسلمین اشکالی ندارد^{۸۹}.

لاک پشت

• از دریا فقط ماهیان پولک دار و روبیان (قریدس) حلال است و غیر آن حلال نیست مانند قورباغه ، خرچنگ ، لاک پشت و همانند اینها (مثل گاو دریایی)^{۹۰}.

س . آیا خرچنگ و لاک پشت دریایی حلال گوشت هستند ؟

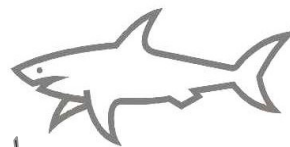
^{۸۷} . آیت الله فاضل لنکرانی رساله توضیح المسائل احکام خوردنی ها و آشامیدنی ها ص ۵۹۵ م ۲۷۵۳ .

^{۸۸} . استفتائات جدید آیت الله تبریزی ج ۲ ص ۳۹۰ س ۱۶۱۵ .

^{۸۹} . استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی ج ۳ ص ۳۰۲ س ۸۰۲ .

^{۹۰} . آیت الله سیستانی : الفقه المیسر ص ۲۸۸ م ۶۷۷ و المسائل المنتخبة ص ۴۳۸ م ۱۲۲۴ .

ج . خرچنگ و لاک پشت حرام گوشت هستند ...^{۹۱}.

سگ و خوک دریایی

س . سگ و خوک دریایی پاک است^{۹۲} آیا خوردن گوشت آنها حلال است ؟

ج . هر حیوان دریایی که فلس ندارد ، خوردن آن حرام است ، اما در خصوص خز آن

قسم از آنها که دندان تیز انیاب دارد قطعاً حرام است و آنها که ندارد احوط و جویی

اجتناب است^{۹۳}.

مارماهی

• ماهی که در عرف اصلاً بدون پولک محسوب می شود حلال نیست مانند : مارماهی

و ...^{۹۴} . ۹۵

^{۹۱} . استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی ج ۱ ص ۲۸۶ س ۹۹۷ .

^{۹۲} . سگ و خوک خشکی علاوه بر این که حرام گوشتند نجس هم می باشند ، و نجاست تفاوتی بین انواع آن نیست بخلاف سگ و خوک دریایی که پاک می باشند ولی حرام گوشتند .

^{۹۳} . آیت الله سید محمد شاهرودی استفتائات ص ۲۷۶ س ۱۱۶۴ .

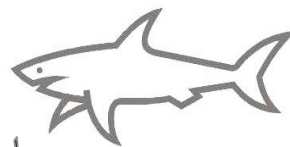
^{۹۴} . كَالجَرِّیِّ وَ الزَّمَّیرِ وَ الزَّهْوِ وَ ...

بیان : الجَرِّیِّ كسكیت سمک و قیل هو الجَرِّیُّ كذمی و هما و المارماهی أسماء لنوع واحد من السمک غیر ذی فلس قال الدیمیری و الجریث بكسر الجیم و الرء المهملة و بالثاء المثلثة هو هذا السمک الذی یشبه الثعبان و جمعه جراری و یقال له ایضا الجری بالكسر و التشدید و هو نوع من السمک یشبه الحیة و یسمى بالفارسیة مارماهی انتهى و ظاهر الخبر مغایرة الجریث للمارماهیج و هو معرب المارماهی و یمكن أن یكون العطف للتفسیر و ظاهر بعض الأصحاب ایضا المغایرة . . .

بحارالانوار ج ۶۲ ص ۱۷۷ و ۱۷۸

^{۹۵} . آیت الله سیستانی منهاج الصالحین ج ۳ ص ۲۸۶ م ۸۷۸ .

تذکر:

✓ ویرایش ابتدایی این تحقیق در تاریخ ۱۰ / ۲ / ۱۳۹۹ ش به پایان رسید ولی در

حکم چرک نویس می باشد ، ویرایش نهایی نشده است .

✓ از تمامی عزیزانی که در گردآوری این مجموعه تاکنون همکاری نموده اند ، تقدیر

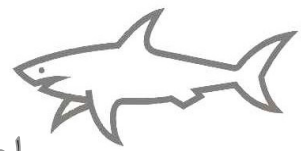
و تشکر می نمایم ، به خصوص برادر ارجمند و گرامی جناب حجة الإسلام محمد

قاضی زید عزه الشریف .

منابع :

در انتهای جلد دوم ، منابع تفصیلی ذکر می گردد .

فهرست

۱۴	• حکم خاویار.....	۱	• ماهی بدون فلس ، حرام است.....
۱۵	• شک در خاویار.....	۲	• تعریف فلس.....
۱۶	• احکام کنسرو ماهی.....	۳	• ملاک پولک است حتی اندک.....
۱۸	• حکم شک در پولک.....	۴	• بقاء پولک ملاک نیست.....
۱۹	• فتوای تفصیلی آیت الله سیستانی.....	۵	• انواع ماهیان.....
۲۱	• شک در صید.....	۶	• انواع فلس (پولک).....
۲۲	• خوردن ماهی زنده.....	۶	• معرفی دو اصطلاح.....
۲۳	• قطعه جدا شده از ماهی.....	۷	• تحقیقی پیرامون کوسه ماهیان.....
۲۴	• زنده کباب کردن یا تکه کردن ماهی.....	۷	• فلس های میکروسکوپی.....
۲۶	• خرچنگ ، صدف ، نهنگ و قورباغه.....	۹	• کوسه ماهی.....
۲۷	• لاک پشت.....	۱۱	• تحقیق پیرامون ماهیان خاویاری.....
۲۷	• سگ و خوک دریایی.....	۱۲	• انواع ماهیان خاویار.....
۲۷	• مارماهی.....	۱۲	• حکم ماهیان خاویاری.....
		۱۴	• تذکر.....

نشریه پیام دین

موضوع : ماهی ها جلد اول مدیر مسئول : علی صادقی موحد

تاریخ تألیف : ۱۳۸۳ صاحب امتیاز : احمد سعید کریمی

تاریخ بازبینی : خرداد ۱۳۹۹

